

G.T. KIRILEANU, *Correspondență*. Ediție îngrijită. note, tabel cronologic, bibliografie și indici de Mircea Handoca, Editura Minerva, București, 1977, XIV+711 p.

După cum arată Mircea Handoca în tabelul cronologic tipărit la începutul volumului ce recenzăm, Gheorghe Teodorescu Kirileanu s-a născut în 1872, în satul Holda, comuna Broșteni, județul Neamț. El a fost fiul unui țăran, „pădurar, vânător de urși și vestit pescar”.

Cu toate că, din cauza sărăciei, G. T. Kirileanu s-a aflat adesea într-o grea situație, el a izbutit totuși, în 1895, să obțină diploma de bacalaureat. Cinci ani mai târziu, în octombrie 1900, el era licențiat în drept la Facultatea juridică din Iași. După încheierea studiilor universitare, G. T. Kirileanu a fost numit în magistratură, dar postul pe care l-a ocupat a fost în curând desființat pentru motive de economie. A devenit atunci profesor la liceul particular Emilia Humpel din Iași. Apoi a pregătit pentru examenele de Sfat pe copii din familii înstărite. În 1904, el era „inspector comunal”, dar, în anul următor, el a fost pus în disponibilitate. În sfârșit, în 1905, G. T. Kirileanu a fost încadrat la biroul petițiilor al unei instituții din București, a fost apoi bibliotecar la această instituție până în iunie 1930, când a fost pensionat.

În ultimii ani ai vieții sale, G. T. Kirileanu a locuit la Piatra Neamț, unde a murit în 1960, în vîrstă de 88 de ani.

Am desprins aceste date din tabelul cronologic întocmit de Mircea Handoca, tabel care cuprinde numeroase și interesante informații despre viața și activitatea lui G. T. Kirileanu.

Correspondența publicată în acest volum este alcătuită din 788 scrisori, pe care Mircea Handoca — după cum el însuși precizează — le-a selectat din „peste 16 000 scrisori, aflate la Biblioteca Academiei R. S. R. și Biblioteca Centrală de Stat”.

Din cele 788 scrisori al căror text integral a fost publicat de Mircea Handoca, 379 sînt emise de G. T. Kirileanu și 406 sînt primite de el de la diverse persoane; la acestea se adaugă o scrisoare a lui Vasile Bogrea către Al. Lapedatu, o scrisoare a lui Jean Boutière către Octav Minar și o scrisoare a lui Titu Maiorescu către George Vălsan.

Dintre aceste numeroase scrisori prezintă interes mai ales cele dintre G. T. Kirileanu și Vasile Bogrea, George Vălsan, Simion Mehedinți, Leca Morariu, Artur Gorovei, Mihai Costăchescu, Jean Boutière și Constantin Turcu.

G. T. Kirileanu a fost un om foarte corect, foarte harnic și foarte modest. Frumosele însușiri, cu care a fost înzestrat, reies adesea din corespondența sa.

În funcțiunile pe care le-a avut, G. T. Kirileanu a îndeplinit sarcinile serviciului său cu o conștiințiozitate exemplară. S-a străduit totodată să apere pe săteni împotriva împărilor și să-i ajute ori de cîte ori prilejul s-a ivit. Într-o scrisoare, adresată lui Titu Maiorescu, la 3 octombrie 1908, el îl încunoștința că, în fiecare zi, folosea „ceasurile libere” pentru a aduna material „atît asupra stării economice a țăranului, cit și asupra stării lui sufletești, adică a folclorului”¹.

A fost G. T. Kirileanu un pasionat folclorist. El a cules multe poezii populare, descin-tece, colinde, orații de nuntă, legende etc., dintre care a publicat unele deosebit de interesante în revista „Șezătoarea” din Fălticeni.

A avut G. T. Kirileanu și pasiunea studiilor istorice. De aceea a și întreprins cercetări asidue la Arhivele Statului și în biblioteci, îndeosebi în Biblioteca Academiei Române din București. Foarte silitor, el a adunat un bogat material referitor la trecutul nostru. El a izbutit să culegă multe informații despre Mihai Eminescu și Ion Creangă.

În ceea ce privește pe Mihai Eminescu, o parte din acest material a fost publicat de I. Scurtu, în 1906, într-un volum cuprinzînd *Scriseri politice și literare* ale marelui poet, însă fără ca I. Scurtu să fi precizat care a fost contribuția lui Kirileanu. Acesta a primit cu remanare nedreptatea ce i-a fost făcută de I. Scurtu și a continuat cercetările sale în anii următori. După aproape patru decenii, el încă lucra la completarea materialului ce culesese. Astfel, la 25 noiembrie 1945, Kirileanu scria lui Leca Morariu și soției sale că recent copiasese acte relative la moșile Orășeni și Ipotești ale părinților lui Mihai Eminescu. Cîteva din rezultatele acestor îndelungate cercetări relative la M. Eminescu au fost publicate de G. T. Kirileanu în șase reviste pe care le indică Mircea Handoca în bibliografia ce a întocmit².

Cu privire la Ion Creangă, merite deosebite a avut G. T. Kirileanu, prin contribuțiile ce a adus la biografia marelui humuleștean, precum și prin editarea corectă a scrierilor aces-

¹ G. T. Kirileanu, *Correspondență*, p. 167—168.

² *Ibid.*, p. 685—688.

tuia. În adevăr, la începutul veacului nostru, Marie Chendi și Șt. O. Iosif au publicat, la București, un volum din operele lui Creangă, înlocuind unele moldovenisme prin termeni care li se păreau că vor fi mai lesne înțeleși de către cititori. Cu multă dreptate, Kirileanu a combătut acest sistem. El a susținut că trebuie păstrat, fără nici o modificare, textul integral al lui Creangă. Această teză a fost recunoscută ca justă și, în consecință, Kirileanu a fost însărcinat, în 1906, de însăși Editura Minerva să „îndrepte” erorile strecurate în scrierile lui Creangă apărute la acea Editură³. Astfel „îndreptate” au fost retipărite aceste scrieri, însoțite de un glosar al moldovenismelor, glosar întocmit de Kirileanu cu colaborarea învățătorului Alexandru Vasiliu din Tâțaruși, comună din fostul județ Suceava⁴. Ediția operelor lui Creangă, publicată ulterior de Kirileanu, este încă astăzi considerată ca fiind cea mai bună.

G. T. Kirileanu a mai avut și alte merite. El a fost un foarte bun coleg. Din numeroasele fișe, documente și manuscrise, pe care le adunase în decursul anilor, el a comunicat adesea importante informații istoricilor și literaților care au făcut apel la el. Lui Constantin Gane i-a împrumutat manuscrise⁵. De asemenea lui Virgil Cîndea i-a împrumutat un manuscris avînd „adnotări ale lui Bălcescu pe filele Letopisețului”⁶. Lui George Juvara i-a predat spre publicare scrisori ale lui Titu Maiorescu și ale lui P. P. Carp⁷. Lui Jean Boutière, profesor la Rouen, i-a trimis un bogat material relativ la Ion Creangă⁸, material pe care Jean Boutière l-a folosit la redactarea tezei sale de doctorat. Kirileanu a dovedit astfel un altruism, foarte rar la cei ce se îndeletnicesc cu cercetările științifice.

Kirileanu a dat și un prețios ajutor unor autori pentru tipărirea lucrărilor lor. De exemplu, prin stăruința sa a fost publicat de Academia Română, în 1909, volumul cuprinzînd *Cîntece, urduri și bocete de-ale poporului*, culese de Al. Vasiliu-Tâțaruși⁹. De asemenea, în urma stăruințelor lui Kirileanu a apărut, în editura Academiei Române, în 1928, volumul de *Povești* al lui Al. Vasiliu-Tâțaruși¹⁰. Intervenind la Casa Școalelor, Kirileanu a obținut să fie tipărite *Fabulele* lui Ștefan Cacoveanu¹¹, precum și poeziile populare din Maramureș, culese de părintele Ion Bîrlcă¹². Multă stăruință a depus Kirileanu și spre a înlesni profesorului Mihai Costăchescu publicarea a cinci volume de *Documente moldovenești*¹³. Datorită lui Kirileanu a fost dusă pînă la capăt imprimarea *Dicționarului român-german* al lui Tiktin¹⁴. Iată cîteva exemple din acțiunea desfășurată de G. T. Kirileanu pentru propășirea culturală a României.

A fost G. T. Kirileanu și un pasionat bibliofil. În perioada dintre cele două războaie mondiale, cît timp el a locuit la București, el adesea vizita Casa Anticariilor, unde, în cele trei prăvălii ale celor trei frați Pach, i se rezervau noile achiziții, din care el alegea mai totdeauna cîteva cărți sau broșuri. Și-a constituit astfel Kirileanu o bibliotecă avînd mii de volume, pe care le-a adus la Piatra Neamț, cînd s-a mutat acolo. În anii următori, întîmplări nefericite au distrus o parte din biblioteca sa. Au rămas totuși vreo 20 000 de volume, pe care Kirileanu le-a dăruit orașului Piatra Neamț¹⁵. Datorită acestei importante donații, Piatra Neamț posedă astăzi o frumoasă bibliotecă, avînd publicații foarte rare care nu se găsesc nici chiar în centre universitare cu o veche tradiție, ca Iașul.

A fost deci G. T. Kirileanu un mare cărturar. Înzestrat cu o vie inteligență, cu o putere de muncă excepțională, cu o foarte bună memorie, el ar fi putut publica mult mai multe lucrări decît cele ce a tipărit în cursul vieții sale. A fost însă un om de o rară modestie, precum rezultă din scrisoarea pe care a adresat-o lui Simion Mehedinți, spre a-i mulțumi pentru alegerea sa ca membru de onoare al Academiei Române¹⁶. Această modestie explică atitudinea rezervată a lui G. T. Kirileanu. El a preferat să stea de o parte, neavînd ambiții de mărire sau de parvenire.

³ *Ibid.*, p. 190.

⁴ *Ibid.*, p. 25.

⁵ *Ibid.*, p. 13.

⁶ *Ibid.*, p. 405.

⁷ *Ibid.*, p. 251.

⁸ *Ibid.*, p. 27–28 și p. 378–392.

⁹ *Ibid.*, p. 164–166, p. 204 și p. 328.

¹⁰ *Ibid.*, p. 426.

¹¹ *Ibid.*, p. 232 și p. 396.

¹² *Ibid.*, p. 104.

¹³ *Ibid.*, p. 85, 87, 88, 255, 415, și 417.

¹⁴ *Ibid.*, p. 33, p. 614, 616 și 617.

¹⁵ *Ibid.*, p. 219.

¹⁶ *Ibid.*, p. 176–177.

Scrisorile lui G. T. Kirileanu, publicate de Mircea Handoca, sînt foarte interesante prin informațiile pe care le cuprind. Au fost săvîrșite însă greșeli la transcrierea lor sau în notele care le însoțesc. Vom indica pe cele mai de seamă, neputînd să le enumerăm pe toate din cauza numărului limitat de pagini prevăzut pentru recenzii.

Unele scrisori au fost greșit date.

De exemplu, scrisoarea lui Ion Bianu, prin care înștiințează pe G. T. Kirileanu că-i trimite „un volum din cele 527 Documente”. Acestei scrisori Mircea Handoca i-a dat data de „7 mai 1921”¹⁷. Or, cartea trimisă lui Kirileanu este alcătuită din 68 coale imprimate la Viena, în anii 1905–1906, „prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu”. Acele 68 coale au fost achiziționate de Academia Română. La tipografia „Cartea Românească” din București, după ce au fost imprimate încă opt pagini, precum și coperta, prefața lui Bianu și tabla de materii, volumul a fost broșat. Pe coperta lui este tipărit anul 1931, iar prefața lui Ion Bianu este datată „martie 1931”. Deci acest volum a apărut în 1931. În consecință, el n-a putut fi trimis lui Kirileanu de către Ion Bianu cu o scrisoare avînd data de 7 mai 1921.

O scrisoare a lui Ion Teodorescu a fost imprimată sub data de 18 noiembrie 1921. Ion Teodorescu comunică lui Kirileanu că văduva lui Iancu Nădejde acceptă să vîndă unele cărți din biblioteca răposatului ei soț¹⁸. Întrucît Iancu Nădejde a murit în decembrie 1928, scrisoarea nu poate fi din 1921.

La p. 680–681 din lucrarea ce recenzăm a fost tipărită, sub data de 20 iulie 1933, o scrisoare, prin care George Vălsan mulțumește lui Kirileanu „pentru demersurile făcute pe lingă d-l ministru Duca”, dar nu mai are nevoie de ajutorul acestuia, fiindcă Vintilă Brătianu i-a acordat cele necesare. Scrisoarea aceasta nu poate fi din iulie 1933, fiindcă atunci I. G. Duca nu era ministru, iar Vintilă Brătianu murise în decembrie 1930. Ea este în legătură cu altă scrisoare din 11 iulie 1923, prin care Vălsan, bolnav și avînd nevoie de „băi de soare la țarmul mării”, încunoștiințează pe Kirileanu că a obținut de la ministrul de finanțe Vintilă Brătianu suma de cinci mii franci francezi¹⁹.

Greșit a fost publicată, sub data de 26 ianuarie 1940, o scrisoare a lui Artur Gorovei către G. T. Kirileanu²⁰, deoarece în acea scrisoare Artur Gorovei relatează evenimente petrecute în 1941.

Etc.

În corespondența publicată de Mircea Handoca mai sînt și alte erori. Au fost descifrate greșit numele sau prenumele anumitor persoane. Astfel, într-o scrisoare din „6 faur 1954” a lui Kirileanu către G. Bezviconi este amintit „romancierul” *Dinu Moruzi*, autorul mai multor cărți, dintre care „una s-a tipărit la Piatra Neamț”²¹. Prenumele celui romancier n-a fost *Dinu* ci *Dumitru*. La Piatra Neamț a fost imprimat, în 1914, romanul lui Dumitru C. Moruzi, *Moartea lui Cain*, cu o prefață de A. D. Xenopol.

Într-o scrisoare din 10 aprilie 1957 a lui Kirileanu către Iorgu Iordan este menționat „bătrînul dr. Ghiorguiu, fost primar al Capitalei”²². Numele acestuia a fost *Gheorghian*, iar nicidecum *Ghiorguiu*.

La p. 192 din volumul ce recenzăm este reproducă o scrisoare din 10 ianuarie 1940 a lui Kirileanu către Leca Morariu și soția lui. În acea scrisoare este citat fostul ministru al României la Londra, „bucovineanul” *Grigoru* a cărui soție este nepoata Veronicăi Micle. Numele fostului ministru al României la Londra a fost însă *Grigorcea*.

Într-o scrisoare din 3 iulie 1916, N. Iorga roagă pe G. T. Kirileanu să facă demersurile necesare la Biblioteca Academiei Române spre a i se trimite „Revue des deux mondes” din 1911–1915 „cu memoriile lui Nelidar”²³. Autorul acelor memorii n-a fost *Nelidar*, ci *Nelidow*²⁴, consilier la ambasada Rusiei la Constantinopol în 1875–1877, apoi ministru al Rusiei la Dresda, în sfîrșit, în 1883, ambasador al Rusiei la Constantinopol.

Mai sînt și alte erori de acest fel. Cele patru exemple citate sînt suficiente pentru a pune în evidență cît de regretabile sînt asemenea greșite descifrări.

¹⁷ *Ibid.*, p. 330.

¹⁸ *Ibid.*, p. 611.

¹⁹ *Ibid.*, p. 664–665.

²⁰ *Ibid.*, p. 482.

²¹ *Ibid.*, p. 15.

²² *Ibid.*, p. 103.

²³ *Ibid.*, p. 494.

²⁴ A. Nelidow, *Souvenirs d'avant et d'après la guerre de 1877–1878*, „Revue des deux mondes”, 15 mai 1915, p. 302–339; 15 iulie 1915, p. 241–277; 15 noiembrie 1915, p. 241–270.

Scrisorile publicate de Mircea Handoca sînt însoțite de note lămuritoare. Erori s-au strecurat în unele din aceste note.

Astfel, la p. 69, într-o notă biografică, se precizează că istoricul I. C. Filitti a murit în 1946. Or, el a încetat din viață în 1945²⁵.

La p. 609, nota 1, se afirmă că poetul I. U. Soricu a decedat în 1956. Data exactă cînd a încetat din viață a fost însă 11 ianuarie 1957²⁶.

La p. 124, nota 1, se menționează că Al. Lapedatu a fost ministru al cultelor și artelor în anii 1924–1926. El a fost însă ministru al cultelor și artelor încă din octombrie 1923, după cum de altminteri reiese din scrisoarea de felicitare pe care i-a adresat-o G. T. Kirileanu la 30 octombrie 1923 și care este inserată în volumul ce recenzăm la aceeași pagină 124 ca și această notă.

Desigur notele lui Mircea Handoca sînt utile. După cum a constatat și Ilie Toroușiu, un document fără adnotări este ca „o vioară veche fără strune, iar nota corectă înseamnă încordarea la punct a strunei”²⁷. Deci bine a procedat Mircea Handoca adnotînd corespondența lui G. T. Kirileanu, însă el trebuia să fie mai atent pentru a nu săvîrși așa de multe erori.

Pe alocuri, Mircea Handoca a omis să dea lămuriri, care erau necesare pentru cititori de astăzi.

Astfel, într-o scrisoare din 20 noiembrie 1922 a lui G. T. Kirileanu către Vasile Boga, este pomenit „flusturatele de Berechet”²⁸. S-ar fi cuvenit ca, într-o notă, să se precizeze că acest Berechet a fost profesor de istoria vechiului drept românesc la Facultatea juridică din Iași.

În două scrisori este menționat Cărăbaș²⁹. În notele lui Mircea Handoca nu ni se spune cine a fost Cărăbaș. El a fost librar și totodată și anticar în București. La el găseai mai ales lucrări privitoare la istoria țării noastre. De o corectitudine exemplară, Cărăbaș era gata oricînd să facă tot ce era posibil pentru a-ți procura o carte rară de care aveai nevoie, la un preț moderat.

La 11 ianuarie 1939, I. C. Filitti scria lui G. T. Kirileanu că „noua comunicare a lui Al. L. [la Academia Română] s-a distins prin răutăți [...] împotriva lui B.C.”³⁰. Ar fi fost necesar să se completeze numele, din care au fost publicate numai inițialele. O asemenea completare nu prezenta vreo dificultate, Al. L. fiind inițialele lui Alexandru Lapedatu și B.C. fiind inițialele lui Barbu Catargiu.

La 31 decembrie 1940, Leca Morariu comunica lui G. T. Kirileanu că primise de la Artur Gorovei manuscrisul original al autobiografiei lui Teodor Vrnav³¹. Într-o notă, Mircea Handoca precizează că Teodor C. Vrnav, „născut la 1 martie 1801, Florești, Tecuci”, a scris „*Istoria vieții mele* (autobiografie din 1857), publicată, după originalul inedit de Artur Gorovei în „Gazeta Săteanului”, Rimnicu-Sărat, 1893, 128 p.”. Mircea Handoca a omis să adauge că Artur Gorovei a retipărit apoi, la București, în 1908, *Istoria vieții mele* de Teodor Vrnav, într-un volum de 143 pagini care a avut o largă răspîndire³².

Oprim aici înșirarea deficiențelor din cartea ce recenzăm. Ele desigur sînt regretabile. Cu toate aceste deficiențe, datorî sintem să recunoaștem și meritele lui Mircea Handoca pentru publicarea *Correspondenței* lui G. T. Kirileanu, întrucît în bogatul material pe care l-a selectat și inserat în acest volum sînt prețioase informații despre viața politică și culturală din România în primele șase decenii ale veacului al XX-lea.

Constantin C. Angelescu

²⁵ „Studii și cercetări istorice” (Iași), XX, 1947, p. 320.

²⁶ „România literară”, XII, nr. 1 din 4 ianuarie 1979, p. 11.

²⁷ G. T. Kirileanu, *Correspondență*, p. 619. Scrisoarea din 27 iulie 1952.

²⁸ *Ibid.*, p. 25.

²⁹ *Ibid.*, p. 64 și p. 196.

³⁰ *Ibid.*, p. 445–446.

³¹ *Ibid.*, p. 561.

³² Teodor Vrnav, *Istoria vieții mele*, București, Editura Minerva, „Biblioteca Minerva”, 1908, 143 p., 30 bani.